

Pavol Žilinčík – Nezávislost justice, korupce a důvěra: Vývoj soudnictví ve středoevropském prostoru

V úterý 25. února 2020 v Ústavu mezinárodních vztahů proběhla debata na téma nezávislosti justice v zemích Visegrádské čtyřky, kterou moderoval seniorní výzkumný pracovník Jan Lhotský. Jejím hlavním hostem byl Pavol Žilinčík, člen Soudní rady Slovenské republiky, jenž se jako člen výběrové komise také účastní výběru soudců. Mimo to působí v České republice jako právník v Kanceláři veřejného ochránce práv. K hlavním otázkám debaty patřila kondice justičních orgánů ve středoevropských zemích a role ochrany nezávislosti soudnictví.

Pavol Žilinčík zahájil setkání shrnutím stavu justice v zemích V4. Středoevropské státy se v modelu soudního systému vyvíjely každý jiným směrem, vždy se však odchýlily od konceptu, který byl vytvořen po rozpadu sovětského bloku. Na Slovensku dle něj existuje „papírové“ ideální justiční systém, v němž je přítomna tzv. soudní rada. Ta rozhoduje o kariérním postupu, překládání soudců, formuje i kárné senáty a jasně odděluje moc soudní od moci zákonodárné a výkonné. Jenže ve skutečnosti není tento systém uplatňován tak ideálně, jak je definovaný. Docházelo k tomu, že určití soudci, kteří byli kritičtí k vrcholným představitelům justice, byli nepřiměřeně tvrdě trestáni a naopak ti, kteří jsou byli nadměru loajální, byli zvýhodňováni. Na Slovensku se při tvorbě soudního systému jeho autoři zaměřili na kvalitu zákonů a institucí, ale neřešili kvalitu personálu. To se v současné době mj. na Slovensku projevuje korupčními kauzami.

V letech 2006–2011 došlo ke krizi slovenského soudnictví. Soudní systém byl ovládnut zevnitř. Předseda Nejvyššího soudu Štefan Harabin vytvářel atmosféru strachu. Kritičtí soudci čelili kárným řízením a u některých byl výkon jejich funkcí soudců pozastaven. Loajální soudci naopak žádné problémy neměli. V roce 2011 premiérka Iveta Radičová začala usilovat o větší transparentnost justice. Otevřela systém kontrole ze strany veřejnosti. Toto období lze charakterizovat jako éru radikální transparentnosti. Od té doby jsou veřejnosti dostupné nahrávky výběrových řízení soudců, dále jejich životopisy a profesní zkušenosti. Kvůli vyšetřování vraždy novináře Jána Kuciaka se zjistilo, že údajný objednavatel vraždy, podnikatel Marián Kočner, měl značný vliv na slovenské soudnictví. Kauza tak poukázala na nedokonalost systému. V praxi docházelo zejména k ovlivňování soudních rozhodnutí.

V Maďarsku i Polsku je patrná snaha o ovládnutí soudní moci politickými aktéry. V obou případech v minulosti docházelo k velkým tlakům na členy a předsedy Nejvyššího soudu, aby na svůj post rezignovali. K požadované změně došlo za pomoci změny justičního systému. V praxi tak byl například pro soudce stanoven nižší důchodový věk, byla omezena jejich funkční období a začal být kontrolován jejich kariérní postup. V Polsku představila vládnoucí strana PiS svoji reformu justice s odůvodněním, že po revoluci neproběhla dostatečná proměna justičního systému. Soudcům, kteří s takovou reformou nesouhlasí a jsou vůči ní kritičtí, bývá pozastaven výkon funkce. V případě Slovenska šlo sice v oblasti justice o negativní vývoj, země si však s problémem víceméně poradila. Naopak v případě Polska a Maďarska již musela reagovat i Evropská unie. Došlo tak k vůbec prvnímu použití článku 7 Smlouvy o Evropské unii ze strany EU. S odebráním hlasovacích práv určitému státu musí však souhlasit všechny ostatní členské státy. Zde proto existuje vysoká pravděpodobnost, že se Polsko a Maďarsko budou vzájemně krýt.

Česká republika se vydala jinou cestou než Slovensko, místo systému justiční samosprávy přijala ministerskou správu justice, kde je moc v soudnictví rozdělena mezi ministerstvo spravedlnosti a předsedy soudů. Při zrodu institucí české spravedlnosti byla důležitá přítomnost silných osobností v jejich vedení. Podle Žilinčíka však neexistuje ideální schéma justičního systému. Velmi důležitá je právě existence osobností, jež mají na systém vliv. V žebříčku nezávislosti soudců (2019) se Česká republika umístila na 16. místě, což je víceméně průměr. Na prvních příčkách bývají tradičně skandinávské státy, Maďarsko se umístilo na 19. místě, Polsko na 23. a Slovensko až na 27. místě.

Po přednášce následovala diskuze, kdy se hosté ptali pana Žilinčíka na doplňující otázky.

Otázky

Otázka: Jak má vypadat ideální systém, aby odolal tlaku zvenku?

Odpověď: Ideální soudní systém neexistuje. Systém je sice důležitý, avšak záleží především na osobnostech. Slovenským problémem je spolupráce mezi přáteli, silné osobní vazby a drobné služby a protislužby, kvůli nimž se lidé cítí být zavázáni.

➤ INSTITUTE OF INTERNATIONAL RELATIONS PRAGUE

Otázka: Měl Marián Kočner skutečný vliv na slovenskou justici? Jednal Kočner vždy pouze ve svém zájmu, nebo sloužil jako prostředník pro někoho jiného?

Odpověď: Poté, co vyšla najevo Kočnerova komunikace z mobilního telefonu, bylo zřejmé, že měl na slovenské soudy skutečný vliv. Část Soudní rady tvrdila, že se jedná o trestní právo a vyšetřování má zůstat v rukou policie. Druhá část říkala, že jde o otázku nezávislosti důležitého orgánu, a je tak důležité věc řešit. Na krajských soudech v Bratislavě a v Košicích, kde se projednávají velké byznysové kauzy, pracovalo několik soudců, kteří v komunikaci s Kočnerem figurovali. Kočner tak pravděpodobně ovlivňoval soudy v prospěch svůj i svých známých. Mimo jiné také dokázal skvěle využívat osobních vazeb, darů a úplatků.

Otázka: Jaké jsou pravomoci slovenské Soudní rady? Je na Slovensku zajištěn dálkový přístup do soudních spisů?

Odpověď: Soudní rada rozhoduje o předpokladech soudcovské způsobilosti. Mezi ně patří morální standard a integrita. Dálkový přístup do spisu zatím umožněn není. Slovensko však na rozdíl od Česka zveřejňuje soudní rozhodnutí. V České republice se zatím zveřejňují rozhodnutí vyšších soudů, a u ostatních se musí zveřejňovat pouze významná rozhodnutí. Z iniciativy ministryně spravedlnosti Marie Benešové by však Česká republika měla začít rozsudky zveřejňovat i na nižších soudech.

Poznámka doc. Bílkové: Je fascinující, jak se neutrální procesní nástroje mohou stát nástrojem kontroly. Jako například určitá kvora či zařazení a pořadí agendy soudem projednávaných věcí. Instrukce a materiální stránka se přeceňují. Výše platu nezaručí vyřešení problému, jen pak mohou být třeba vyšší úplatky. Potřebná je změna mravů a kultury a až poté se tyto věci mohou projevit také v soudnictví.

Otázka: Ohledně Harabina a Kočnera, ví se pouze o ovlivňování slovenských soudů Mariánem Kočnerem, nebo je více případů?

Odpověď: Harabin byl velkým „vládcem“ slovenské justiční korupce. Jeho vliv byl v jeho době značný. Zda byl Kočner sám je předmětem vyšetřování. Vliv přesto měl a mnoha lidem na určitých pozicích taková situace vyhovovala.